सम्बन्धिनि विशिष्टबुद्धिनियामके १सम्बन्धे २भेदे च।

वैशेषिक न० विशेषं पदार्थभेदमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः ठञ्। कणादप्रणीते १शास्त्रभेदे। तदधीते अण्। २कणादशास्त्राभिज्ञे त्रि०। तस्येदम् अण्। ३कणादशास्त्रसम्बन्धिनि त्रि०। [शेषश्चासद्वादः" शा०सू०।

वैशेष्य न० विशेषस्य भावः ष्यञ्। १वैशिष्ट्ये २भेदे च "वै-

वैश्य पुंस्त्री विशति उपभुङ्क्ते विश-क्विप् स्वार्थे ष्यञ्। वर्णभेदे ब्रह्मण ऊरुजाते जातिभेदे अमरः स्त्रियां टाप्। "विशत्याशु पशुभ्यश्च ब्रह्मादानरुचिः शुचिः। वेदाध्ययनसम्पन्नः स वैश्य इति संज्ञितः" पद्मपु०खं०२६अ०।

वैश्यवृत्ति स्त्री ६त०। कृषिवाणिज्यादौ "वैश्यस्तु कृतसंस्कारः कृत्वा दारपरिग्रहम्। वार्त्तायां नित्ययुक्तः स्यात् पशूनाञ्चैव रक्षणे। प्रजापतिर्हि वैश्याय सृष्ट्वा परिददे पशून्। ब्राह्मणाय च राज्ञे च सर्वाः परिददे प्रजाः। न च वैश्यस्य कामः स्यान्न रक्षेयं पशूनिति। वैश्यो चेच्छति नान्येन रक्षितव्याः कथञ्चन। मणिमुक्तप्रवालानां लोहानां तान्तवस्य च। गन्धानाञ्च रसानाञ्च विद्याद्दर्घबलाबलम्। बीजानामुप्तिविच्च स्यात् क्षेत्रदोषगुणस्य च। मानयोगञ्च जानीयात् तुलायोगांश्च सर्वशः। सारासारञ्च भाण्डानां देशानाञ्च गुणागुणान्। लाभालाभञ्च पण्यानां पशूनां परिवर्द्धनम्। भृत्यानाञ्च भृतिं विद्याद् भाषाश्च विविधास्तथा। द्रव्याणां स्थानयोगांश्च क्रयविक्रयमेव च। धर्मेण च द्रव्यवृद्धावातिष्ठेद् यत्नमुत्तमम्। दद्याच्च सर्वभूतानामन्नमेव प्रयत्नतः" मनुः। "वैश्यस्य च प्रवक्ष्यामि द्वौ धर्मौ वेदसम्मतः। दानमध्ययनं शौचं यज्ञश्च धनसञ्चयः। पालयेच्च पशून् वैश्यः पितृवद्धर्ममर्जयन्। विकर्म तद्भवेदन्यत् कर्म यत् स समाचरेत्। रक्षया स हि तेषां वै महत् सुखमवाप्नुयात्। प्रजापतिर्हि वैश्याय सृष्ट्वा परिददे प्रजाः। ब्राह्मणेभ्यश्च राज्ञे च सर्वाः परिददे प्रजाः। तस्य वृत्तिं प्रवक्ष्यामि यच्च तस्योपजीवनम्। अजामेका पिबेद्धेनुं शताच्च मिथुनं भवेत्। तच्चाच्च सप्तमं भागं तथा वृद्धैकलक्षुरे। अजानां सर्वबीजानि एषा सांवत्सरी भृतिः" पाद्मपु०२६अ०।

वैश्रवण पु० विश्रवसोऽपत्यम् अण् विश्रवआदेशः। कुबेरे अमरः। [वैश्रवणावासादयोऽप्यत्र।

वैश्रवणालय पु० ६त०। १वटवृक्षे हेमच० २कुबेरपुर्यां च।

वैश्वदेव पु० विश्वेभ्यो देवेभ्यो देयो बलिः अण्। वैश्वदेवो हेयेन दीयमाने बलौ।

वैश्वानर पु० विश्वेषां नराणामयम् कुक्षिस्थत्वात् अण् पूर्वदीर्घः। १वह्नौ २चित्रकवृक्षे। ३चेतने च विश्वानरस्यापत्यमण्। अग्निलोकाधिपे ४वह्नौ काशीख०१०अ०तत्कथा दृश्या। सर्वदेहाभिमानिनि ५सर्वात्मयोनिनि परमेश्वरे तदुपासनप्रकारः छान्दो० ६प्र०दर्शितो यथा "एष वै रविराट्मा वैश्वानरः" इत्युपक्रमे "तान् होवाचैते वै खलु यूयं पृथगिवेममात्मानं वैश्वानरं विद्वांसोऽन्नमत्थ यस्त्वेतमेवं प्रादेशमात्रमभिविमानमात्मानं वैश्वानरमुपास्ते स सर्वेषु लोकेषु सर्वेषु भूतेषु सर्वेष्वात्मस्वन्नमत्ति" "तान् यथोक्तवैश्वानरदर्शनवतो हुवाच। एते यूयं वै खल्वित्यनर्थकौ यूयं पृथगिवापृथक् सन्तमिममेकं वैश्वानरं विद्वांसोऽन्नमत्थ परिच्छिन्नात्मबुद्ध्या एतद्वस्तिदर्शन इव जात्यन्धाः। यस्त्वेतमेवं यथोक्तावयवैर्द्युमूर्द्धादिभिर्विशिष्टमेवं प्रादेशमात्रं प्रादेशैर्द्युमूर्द्धादिभिः पृथिवीपादान्तैरध्यात्मं मीयते ज्ञायत इति प्रादेशमात्रम्। सुखादिषु वा करणेष्वकर्तृत्वेन मीयत इति प्रादेशमात्रः। द्युलोकादिपृथिव्यन्तप्रदेशपरिमाणो वा प्रादेशमात्रः। प्रकर्षेण शास्त्रेणादिश्यन्त इति प्रादेशा द्युलोकादय एव तत्परिमाणः प्रादेशमात्रः। शास्त्रान्तरे तु "मूर्द्धादिचक्रप्रतिष्ठः" इति प्रादेशमात्रं कल्पयन्ति। इह तु न तथाभिप्रेतः। "तस्य ह वा एतस्यात्मनः" इत्याद्युपसंहारात्। प्रत्यगात्मतयाऽभिविमीयतेऽहमिति ज्ञायत इत्यभिविमानस्तमेतमात्मानं वैश्वानरं विश्वान्नराञ्जयति पुण्यपापात्मरूपां गतिम्। सर्वात्मेव ईश्वरो वैश्वानरो" विश्वो नर एव वा सर्वात्मत्वात्। विश्वैर्वा नरैः प्रत्यगात्मतया प्रविभज्य नीयत इति वैश्वानरः। तमेवमुपास्ते यः सोऽन्नमद्यादौ सर्वेषु लोकेषु द्युलोकादिषु सर्वेषु भूतेषु चराचरेषु सर्वेष्वात्मसु शरीरेन्द्रियमनोबुद्धिषु तेषु ज्ञात्मकल्पनाव्यपदेशः प्राणिनामन्नमत्ति। वैश्वानरवित् सर्वात्मा सन्नन्नमत्ति। न यथान्नः पिण्डमात्राभिमानः सन्नित्यर्थः"।

वैषम्य न० विषमस्य भावः ष्यञ्। विषमत्वे वैलक्षण्ये।

वैषयिक त्रि०विषयेण निर्वृत्तः ठक्। विषयनिर्वृत्ते सुखादौ

वैष्टुत न०विष्टुत्या निर्वृत्तम् अण्। १स्तोमभक्षणे हेमच०। २विष्टुतिसाध्ये यागादौ त्रि०। [४विष्णौ च संज्ञिप्रसा०।

वैष्टु न० विष-क्टन् णित्वं। १पिष्टमे उणादि० २स्वर्गे श्वावो